

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 8, Sayı/Issue 19 (Ağustos/August 2019), s. 203-220.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut282>
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 26.06.2019
|| Kabul Tarihi: 09.08.2019

"Catchword" ve "Catch Letters" Terimleri Üzerine (Anlamı, Kullanım Biçimleri ve Türkçe Karşılığı)*

On "Catchword" And "Catch Letters" (Meaning, Use Formats, Turkish Meaning)

Serdar KARAOĞLU**

Öz

Sözlükler, her dil kullanıcısının sıklıkla başvurduğu bir kaynaktır. Hazırlanış amaçları ve taşıdıkları nitelikler bakımından sözlükler çeşitli sınıflara ayrılır. Bu ayrımla birlikte sözlüklerin genel olarak birleştikleri ortak noktalar da vardır. Sözlükte aranan bir madde başını sözlük kullanıcısının kolaylıkla bulabilmesi için tasarlanmış olan ve her sözlük kullanıcısının yararlandığı "catchword" ve "catch letters" (gösterge) bu ortak noktalardan biridir. Bu çalışmada sözlüklerde madde başlarını buldurucu işleviyle bildiğimiz ancak Türkiye'de henüz üzerinde çalışma yapılmamış olan "catchword" ve "catch letters" terimleri üzerinde durulacaktır. Bunun için öncelikle yerli ve/veya yabancı dilde yazılmış kimi sözlük ve kaynaklar taranarak "catchword" ve "catch letters" terimlerinin anlamları tespit edilecektir. Bu anlamlardan sözlük bilimi alanıyla ilgili olanı üzerinde daha geniş durulacaktır. Daha sonra ise yakın geçmişten (1890 Lehçe-i Osmanî) başlayarak Arap ve Latin harfli Türkçe sözlüklerdeki "catchword" ve "catch letters" kullanım biçimleri örneklendirilip tasnif edilecektir. Son olarak "catchword" ve "catch letters" terimlerinin Türkçe sözlüklerdeki kullanımı değerlendirilecek ve söz konusu terimler için önerilen Türkçe karşılıklar verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Terim bilimi, Sözlük bilimi, Türkçe sözlükler, Gösterge.

Abstract

Dictionaries are classified according to their purposes and their qualifications. However, there are common points at which the dictionaries meet in general. "Catchwords" and "catch letters" are one of these common points, which are designed for dictionary users to find any entry searched in dictionary. In the study, "catchword" and "catch letters" terms, which are

* Bu çalışma 26 - 27 Kasım 2014 tarihlerinde Sakarya Üniversitesinde düzenlenen "21. Yüzyılda Sözlükçülük" konulu "Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu"nda sunulan "Catchword Terimi Üzerine (Anlamı, Kullanım Biçimleri ve Türkçe Karşılığı)" başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Afyonkarahisar-Türkiye.

Elmek: serdar.karaoglu@windowslive.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3605-5447>

known with function of entry finding in dictionary whereas on which there are no any study in Turkey yet, are mentioned. For this aim, meanings of "catchword" and "catch letters" have been firstly determined by scanning some dictionaries and sources written in domestic and/or foreign languages. One of these meanings which is related in lexicography is elaborated more broadly. Then, using styles of "catchword" and "catch letters" in Turkish dictionaries with Arabic and Latin letters are illustrated and labelled starting with recent past (1890 Lehçe-i Osmanî). Finally, the recommended terms for "catchword" and "catch letters" are given.

Keywords: Terminology, Lexicography, Turkish dictionaries, Catchword, Catch letters.

Giriş

Sözlükler, her dil kullanıcısının sıklıkla başvurduğu bir kaynaktır. Sözlük "bir dilin sözcüklerinin abecesel dizgesi" olarak tanımlanmaktadır (Aksan, 1998: III/75; Grimm (1854)'ten). Sözlükler, abecesel sıranın temel alınıp alınmamış olmasına göre "abecesel sözlükler ve kavram sözlükleri" şeklinde tasnif edilmektedir (Aksan, 1998: III/75). Hazırlanış amaçları ve taşıdıkları nitelikler bakımından çeşitli sınıflara ayrılabilen sözlüklerin genel olarak birleştikleri nokta ise sözlükte aranan bir madde başını sözlük kullanıcısının kolaylıkla bulabilmesi için tasarlanmış olan yardımcı öğelere sahip olmasıdır. *Catchword* ve *catch letters* söz konusu yardımcı öğelerden biridir. Her sözlük kullanıcısının sıklıkla yararlandığı bu yardımcı öğelerin Türkçe adlandırılışlarına/karşılıklarına dair boşluk olduğu görülmektedir. Söz konusu terimler Şenalp (1959) tarafından yabancı dillerdeki kütüphanecilik terimlerine Türkçe karşılıkları eklenerek hazırlanan *Dört Dilde Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü*'nde¹ yer almaktadır. Ancak söz konusu eserde *catchword* ve *catch letters* için Türkçe bir terim önerilmemiş, sadece açıklamada bulunulmuştur². Bundan hareketle bu çalışmada *catchword* ve *catch letters* terimlerinin anlamları, kullanılışları ve Türkçe karşılıkları üzerinde durulacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve ve Sınırlılıklar

1.1. Kavramsal Çerçeve

Sözlüklerde madde başlarını buldurucu işleviyle bildiğimiz *catchword* ve *catch letters* terimleri üzerine Türkiye'de henüz bir çalışma yapılmamıştır. Bunlardan *catchword* sadece sözlük biliminde değil çeşitli bilim ve sanat dallarında da kullanılmaktadır. Dolayısıyla *catchword* ve *catch letters* terimlerinin öncelikle anlam ve kullanım alanlarını açıklamak faydalı olacaktır.

¹ II. Dünya Savaşından önce Henri Lemaître İngiliz, Fransız ve Alman dillerindeki kütüphanecilik terimlerini bir araya getirmek istemiş ancak savaşın başlamasıyla çalışması yarıda kalmıştır. Bu çalışmayı Anthony Thompson gözden geçirerek genişletmiş ve UNESCO'nun himayesinde tamamlamıştır. Bu çalışmada, sayfaların sağ tarafına terimlerin diğer dillere de tercümesine olanak sağlamak için boş bir sütun bırakılmıştır (Şenalp, 1959: XI-XIV). Şenalp (1959), sözlükteki terimlerin Türkçe karşılıklarını bu boş sütuna ekleyerek *Dört Dilde Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü* (Vocabularium Bibliothecarii) adlı çalışmayı yayımlamıştır.

² Şenalp (1959 : V-VI), bu durumu bazı terimlerin tam karşılıklarını bulamadıkları için bunları izah etmek mecburiyetinde kaldıklarını, bu sebeple Türkçe izah mahiyetindeki ve birbirine yakın anlamdaki sözcükleri indekse almadıklarını belirtmiştir. Söz konusu sözlükte iki ayrı *catchword* maddesi vardır. Bunlardan kütüphanecilikle ilgili olanı için *tipik kelime* terimi önerilmiş ve indekste de verilmiştir. Ancak matbaacılıkla ilgili olduğuna dair etiket bulunan, yapılan Türkçe açıklamada sözlük bilimiyle doğrudan ilgili olduğu anlaşılanı, ise Türkçe indekste yer almamıştır.

1.1.1. Catchword

Catchword kullanım alanlarına göre beş farklı anlama gelmektedir:

- Orta çağ el yazmalarında ve ilk basılmış kitaplarda ciltçi/müstensihe formaları/varakları bir araya getirip ciltlerken/istinsah ederken kolaylık sağlaması amacıyla forma/varağın en altına, son satırın devamına, konulan ve aynı zamanda takip eden sayfanın ilk sözcüğü olan sözcük* (<http://cool.conservation-us.org/don/dt/dt0611.html> Erişim: 03.05.2019; https://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_c.aspx Erişim: 10.04.2019).
- Seçim kampanyalarındaki geçici olarak popüler hale getirilen sözcük ya da sözcük öbeği (deyim); slogan*
- Referans kitaplarında kitabın sayfalarına yazılan kitap başlığı*
- Bir aktörün diğerine ipucu olabilecek son söz; replik*
- Sözlük veya ansiklopedilerde sayfanın tepesine yazılan ve o sayfadaki ilk veya son kelimeyi gösteren sözcük; yani madde başı (headword) ve kılavuz sözcük (guideword)* (<https://www.seslisozluk.net/catchword-nedir-ne-demek/> Erişim: 09.04.2019; <http://www.thefreedictionary.com/catchword>, Erişim: 09.04.2019).

Hartmann vd. (1998: 19), *catchword* maddesinde sözcüğün kullanım alanlarını şu şekilde belirtmektedir:

- Konuşma dilinde; slogan (catchphrase)*
- Sözlük hazırlamada; kılavuz sözcük (guideword)*
- Kütüphane indekslemede; anahtar sözcük (keyword)*

Sözlükçülükte *kılavuz sözcük* şeklinde çevirebileceğimiz *guideword* terimi ise “kaynak bir eserde (referans kitabında) gerekli bilgileri (aranan bilgiyi) hızlı ve kolay bir şekilde bulmak için (kullanıcıya) yardımcı olan bir kelime veya bir kelimenin parçası” olarak tanımlanmakta ve buna örnek olarak da “sözlüklerde çok anlamlı madde başlarının anlamlarının ayırmak için kullanılan işaretleyici ya da maddelerin (entries) alfabetik sırasının bulunmasına yardımcı olmak için sözlük sayfasının ya da sütununun altına (alt bilgi/yinelenen altlık olarak) ve/veya üstüne (üst bilgi/dizi başlığı olarak) yazılan *catchword*” verilmektedir (Hartmann vd., 1998: 66).

Hartmann vd.’nin (1998: 66), *guideword* için verdiği tanımdan anlaşılacağı üzere *guideword*’ün iki işlevi vardır:

- Çok anlamlı madde baş(lar)ının anlamlarını ayırmak için kullanılan *indicators*
- Madde başlarını bulmak için yol gösteren alt/üst dizideki *catchwords*³

Burkhanov (1998: 34), *catchword*’ü “içerisinde gerekli başka tür sözlüksel veri ve sözcük bulunabilen maddeyi aramayı kolaylaştırmak üzere kavramsal (ideographic) ve genel (analogical) bir sözlüğün dizininde (index) sıklıkla bulunan sözcüklerdir” şeklinde tanımlayarak *kılavuz sözcük* (*guideword*) ile aynı olduğunu belirtmiştir.

Guideword için ise “*madde başı* (entry word) ile aynı” diyerek “bir madde/madde başının aranmasını kolaylaştırmayı amaçlayan sözlüksel göstergenin bir çeşidi. Bu bağlamda *kılavuz sözcük* (guide word) alfabetik bir sözlükte (alphabetical dictionary) sayfanın en üstüne yazılmış, o sayfada hangi sözcüklerin bulunabileceğini gösteren genellikle tek sözcüklü bir sözcüktür.” tanımlamasını yapmıştır (Burkhanov, 1998: 97).

³ Hartmann vd.’nin belirttiği *guideword*’ün b işlevi parçacıl yapı (microstructure) ile ilgiliyken a işlevi ise bütüncül yapı (macrostructure) ile ilgilidir. Bu çalışmada da *catchword*’ün madde başlarını bulmak için yol gösteren alt/üst dizideki işlevi üzerinde durulmuştur.

Vocabularium Bibliothecarii'de iki ayrı *catchword* maddesi vardır. Şenalp (1959: 52-53, 180-181), Fransızca *mot (m) typique*, Almanca *stichwort* olarak verilen, kütüphanecilik ile ilgili olan, *catchworde* “tipik kelime” olarak Türkçe terim önermiştir. *Catchword; direction* biçiminde madde başı yapılarak Fransızca *réclame*, Almanca *Kustos (m); auf das folgende hinweisendes Wort (n)* karşılıkları verilen, matbaacılıkla ilgili olanı için ise “ansiklopedi lûgat ve eski kitaplarda sahifenin alt veya üstüne konulan yol gösterici kelime” olarak açıklama yapmıştır.

Reitz, *catchword* terimini *Online Dictionary for Library and Information Science* adlı çalışmasında “sayfada ya da sütundaki ilk veya son madde başını tekrar eden bir sözlük veya ansiklopedide bir sayfanın veya sütunun üzerine koyu veya büyük harfle basılan bir sözcük veya bir sözcüğün parçası” olarak tanımlamakta ve *guideword* ile eşanlamı olduğunu, bu bağlamda *catch letters* ile karşılaştırılabileceğini, belirtmektedir (https://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_c.aspx Erişim: 10.04.2019).

1.1.2. Catch letters

Reitz, *catch letters* terimini “bir sözlük, gazete veya benzer bir eserde sayfadaki ilk veya son kelimenin ilk birkaç harfini çoğaltan, bir sayfanın üstüne yazılan (genellikle üçlü) bir harf sırası” olarak tanımlamaktadır. Araştırmacı solda (verso) yazılanların sayfadaki ilk sözcüğün ilk harflerini; sağda (recto) yazılanların ise sayfadaki son sözcüğün ilk harflerini belirttiğini söylemiş, ayrıca bazı çalışmalarda harflerin sayfadaki ilk ve son sözcükleri temsil eden kısa çizgilerle ayrılmış iki grupta görüldüğünü vurgulamıştır (https://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_c.aspx Erişim: 10.04.2019).

Fransızca *lettriness (f. pl.) (au haut de chaque colonne dans un dictionnaire)*, Almanca *Leitbuchstaben (m. pl.) (bei Nachschlagewerken)* olarak verilen İngilizce *catch letters (in reference books at top of page)* için Şenalp (2009: 50-51), “sözlük sahifelerinin üst kenarlarına konan yol gösterici harfler” açıklamasını yapmıştır.

1.2. Sınırlılıklar

Görüldüğü üzere *catchword* siyaset, tiyatro, kütüphanecilik, müstensihlik, matbaacılık ve sözlük bilimi alanlarında kullanılan bir terimdir. Terimin siyaset ve tiyatro alanlarında kullanılan anlamları konumuzun dışındadır. Sözcüğün matbaacılıkla ilgili olan “kitabın sayfalarına yazılan kitap başlığı” anlamı da çalışmamızın konusu dışındadır.

Sözcüğün “ciltçi/müstensihe formaları/varakları bir araya getirip ciltlerken/istinsah ederken kolaylık sağlama amacıyla forma/varağın en altına, son satırın devamına, konulan aynı zamanda takip eden sayfanın ilk sözcüğü olan sözcük” anlamı ise genel anlamda müstensihlik ve matbaacılıkla ilgili olup günümüzde sözlük bilimi alanındaki kullanım şekli/işlevini yansıtmamaktadır. İlk dönemlerde müstensih ve ciltçilere kolaylık sağlama için varak/forma sonlarına konulan bu işaretleyici daha sonraki dönemlerde matbaacılıktaki gelişmelerle birlikte matbu eserlerde giderek görülmemeye başlanmış ve zamanla ortadan kaybolmuştur (<http://cool.conservation-us.org/don/dt/dt0611.html> Erişim: 03.05.2019; <http://en.wikipedia.org/wiki/Catchword> Erişim: 03.05.2019).

El yazması eserlerimizde de görülen bu özellik terminolojide *râbita* olarak adlandırılmıştır. *Râbita* (tie, bond, connection); “Eski eserlerde yapraklar ve formalar (her forma on yapraktır) arası teselsülü ve kelime kontrolünü takibe yarayan ipucu kelime veya harfe denir ki takip eden yaprağın (a) yüzünün ilk kelime veya harfi ile aynı

olup bu kelime veya harf, biten sayfanın sol alt kısmına (cetvelli ise cetvel dışına) yazılır. Buna ayak, pâyende, çoban, müşir, rekabe de denir.” şeklinde tanımlanmaktadır⁴ (Abdülkadiroğlu, 1997: 549).

Yabancı kaynaklarda, sözlük bilimi alan yazınında sözlük sayfalarına herhangi bir sayfadaki madde baş(lar)ını bulmak amacıyla üst bilgi olarak yazılan sözcükleri ifade etmek için kullanılan *catchword* (Hartmann vd., 1998: 66) ve benzer işleve sahip *catch letters* terimlerini Türkçe sözlük bilimi alan yazınında ifade eden Türkçe herhangi bir terimin olmadığı görülmektedir. Çalışmada *catchword* ve *catch letters* terimlerinin Türkçe sözlüklerde kullanımını belirleyip örneklendirerek söz konusu terime, çıkış noktasından hareketle, Türkçe karşılık önerilmiştir.

2. Yöntem

Çalışmamızda öncelikle, yerli ve/veya yabancı dilde yazılmış kimi sözlük ve kaynaklar taranarak *catchword* ve *catch letters* terimlerinin anlamları tespit edilmiştir. Bu anlamlardan sözlük bilimi alanıyla ilgili olanı üzerinde daha geniş durulmuştur.

Veri kaynağı olarak Arap ve Latin harfleriyle basılmış Türkçe sözlükler kullanılmıştır. Bu sözlükler Arap ve Latin harfleriyle basılmış olmalarına göre iki gruba ayrılmıştır. Daha sonra ise söz konusu sözlüklerde *catchword/catch letters* yer verilip verilmediği tespit edilmiştir. *Catchword/catch letters* yer verilen sözlüklerde sayfalar A ve B şeklinde kodlanıp sütunlu veya sütunsuz olmalarına da dikkat edilerek sayfa içerisindeki bir madde başının aynen *catchword* ya da bir madde başının ilk seslerinin *catch letters* olarak kullanılmasına göre sınıflandırma yapılmıştır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, sözlük bilimiyle yakından ilgilenen Prof. Dr. Hamza Zülfikar, Prof. Dr. Erdoğan Boz ve Yaşar Çağbayır'ın *catchword* terimine yönelik önerileri alınmış, söz konusu terimler için bir öneri sunulmuştur.

3. Bulgular

1890 Lehçe-i Osmanî'den başlayarak günümüze kadar Türkçe sözlüklerde *cathword* ve *catch letters* kullanım biçimlerinin şu şekilde olduğu tespit edilmiştir.

3.1. Arap Harfli Türkçe Sözlükler

3.1.1. A-B Yüzünün 1. ve 2. Sütununda Son Madde Başını Gösteren Sözlükler

Ahmet Vefik Paşa (1306). *Lehçe-i Osmânî*, İstanbul: Dersaadet.

Ali Seydi (1324). *Defter-i Galatât*, Matbaa-i Kütüphane-i Cihan.

Ali Seydi (1323). *Seci ve Kafîye Lügati*, İstanbul.

İbrahim Cûdi (1916). *Lügat-i Cûdi*, İstanbul.

Muallim Naci (1995). *Lügat-i Nâci*, İstanbul: Çağrı Yay.

Raif Necdet, Hasan Bedreddin (1927). *Yeni Resimli Türkçe Kamus*, İstanbul.

⁴ Güven (2014: 42)'in Divân-ı Sabrî'nin Süleymaniye nüshasından aktardığı “*Diger dîvânda burada noğşân kâğıd olmalı, zîrâ işbu celm-i cemşîreniñ karşı kâğıd işâreti vardır.*” ifadesinden anlaşıldığı üzere bu terimlere ek olarak *karşı kâğıd işâreti* ifadesi de kullanılmıştır.

1. Resim: Lehçe-i Osmânî

فطرت	۱۲۶۴	فرقت
فرقه اس . بولندی فریق - بدی آلای عسکر فرقه - تفرقه طائفه فرق مناله .		فرار اس . قاجه قاجه ماق - او شوق قور تلاق فراری قاجه بین آبی . فراز اس . یوقوش یوقوشک - سرافراز بلند پرواز کردن فرازی نخوت فراز و نشیب انگبه لک .
فرنگ اس . طوائف افرنجیه شابقه لو فرنگستان آدمی - فرنگی آلا فرانغه - عئل فرنگیه امراض زهر وید - فرنج مشک - چیغی خباز مسکی -		فراش اس . دی شهک یاناق صاحب فراش - اسیر فراش خسته هم فراش زوجه تزوج تولید - فراق اس . آبریلق هجر آبریلق آجیسی .
فریب اس . آلداتمه خدعه - ابله فریب آحق آلدان - دل فریب گوزل - یله باز .		فراوان اس . بول جوق وافر کثیر .
فریبده اس . فریبته آلداتمش قابلیش -		فردوس اس . باغچه جنت فردوس آشیان جنتیمکان رحمتک مرحوم چ فرادیس .
فستیق اس . بسته شام فستیق - فستیق صاریقتی یشیل - شام فستیق صنوبر و قوزمه سی شام فستیق آغاجی خروب .		فرستاده اس . گوی ندرمش خبر رس ساومچی مرسل ایلیچی .
فسق اس . بدعل امردن جیقمه گناه فسق و فجور ج فوق - فسقیه اس . فسقریق .		فرشته اس . ملک فرشته خوملک صفات .
فشنک اس . فشنک هوای فشنک روکت - فشنه اس . گوی میس سیم - فشنیه مرده سنک .		فرط اس . طاغ بلی بیلان . فرعون اس . قدیم قبطیلرک ملوکی فرعونیت عناد نخوت - اصابع فرعون فرعون تاجی دیدنکاری بی جک قابوخی ج فراغنه .
فطام اس . سوتدن کسه امریگی کسه فصل -		فر فیر اس . قزیل گوی گز سمیز اوت حامض فر فیر - داء انفر فیر قزیللق علی .
فطر اس . اوروج بوزمه هید فطر شکر بیرامی صدقه فطر فطره .		فرق اس . فرقهلر فرق مناله .
فطرت اس . خلقت یارادیش فطری طبیعی فطره طبیعی .		فرقت اس . آبریلق - هجور اولمه فراق جدائی .

3.1.3. A-B Yüzünün 1. ve 2. Sütununda Son Madde Başının Seslerini Gösteren Sözlük(ler)

Şemseddin Sami (1311). *Kamûsu'l-A'lâm*, İstanbul: Mihran Matbaası.

3. Resim: Kamûsu'l-A'lâm

س ك ر	٢٥٨٦	س ك ت
<p>معروفدر . قانونی سلطان سلیمان خان زماننده ٩٧٤ تاریخنده فتح اولنهرق، ممالک عثمانیه به ضم اولنشدی . پادشاه مشارالیه بو قلعه بی محاصره ایتمکده ایکن ، ارتحال ایتمشدر .</p> <p>سکدین } (ونام دیکرله بجهه) مجارستانده برقصه اولوب، دولت عثمانیه تابع ایکن ، (اکری) ایالتی داخلنده برنجاغک سرکری ایدی .</p> <p>سکران } (بن عمرو بن عبدالشمس القرشی) (سوده بنت زمعه) ایله برابر حبشه هجرت ایتمش ؛ وبرروایتده اوراده وفات ایدوب، دیکر برروایتده مکه مکرمه به صودتله، هجرت نبویدن اول وفات ایلمشدر .</p> <p>سکرة الحلبي } مشاهیر اطباده اولوب ، عادل نوالدین محمود بن زکینک بر محبوبه سنی سائر اطبانک مداواتدن عاجز اولدقلری برعلت سمنه دن قورتارمذله ، انعام واحسانه نائل اولوب، کندیبی واولادی حلیده کسب شهرت ایتمشدری . بوئک اوغلی عقیف بن سکره دخی مشاهیر اطباده اولوب، صلاح الدین ایوبی نامنه قولنجهداژ برکتاب تألیف ایتمشدر .</p> <p>سکری } (ابو حکیم ظافر بن جابر) مشاهیر اطبای اسلامدن اولوب ، علوم حکمیهده دخی ید طولی صاحبی ایدی . عن اصل موصللی اولوب، حلبه انتقال وتوطن ایتمشدری . ٨٢٤ تاریخلرندره برحیات ایدی . «مقاله فی ان الحيوان يموت مع ان الفداء يخلف عوض ما يخلف منه» عنوانیه بر تألیفی وارددر . طبیعت شعریه سی دخی اولوب، حکیم سقراطک مشهور بر سوزنی آ کدیبران شو قطعه جمله اشمارندندر :</p> <p>مازلت اعلم اولاً فی اول حق علمت بانى لا علم لى ومن العجايب ان كونى جاهلاً من حيث كونى انعم اجهل</p> <p>— پدری (جابر بن منصور السکری) موصلده</p>	<p>شخصه لکنه تمین اولندیفی حالده، صاحب ترجمه رها حاکمکلیله قناعت ایتمش، ومؤخرآ ماردینی دخی ضبط ایلمش ایدی . ٤٩٨ تاریخ هجریسنده سقمان وفات ایتمکله، برادری بلغازی وارثی اولوب، بنی ارتق ملکی بوئک نسلنه یکمش ایسهده، سقمانک اولاد واحفادی دخی حصن کیفاده حکم سوروب، بوئر (بنی سقمان) اسمیله دخی یاد اولنورلر .</p> <p>سقمان } (بنی —) [ارتق (بنی —)] [ماده سنه مراجعت .]</p> <p>سقیفة بنی ساعده } مدینه منورهده اورتیلی بر محل اولوب، حضرت ابو بکر (رضه) بو محلهده بیعت اولنشدی .</p> <p>سقیما } ایران شمرا سندن اولوب، فارس خطه سندن ایدی . شو بیت اونکدر: باختیار نیفتاده ام بغربت دهر تبیذن دام افکنده است شهریشهر</p> <p>سک } ایران شمرا سندن وقزوین اترا کندن (حسن بیک) ک مخلصیدر . شاه عباس ماضینک مقربانندن ایدی . شاه مشارالیهک آودن هودتنده بداهه سولمش اولدیفی شو بیت جمله اشمارندندر :</p> <p>سعر آدم بکویت بشکار وفته بودی توکه سک نبرده بودی چه کار رفته بودی</p> <p>سکاکى } (سراج الدین ابو یعقوب یوسف بن ابی بکر الخوارزمی) مشاهیر ادباده اولوب، ٥٥٥ تاریخنده خوارزمده طومش، ٦٢٦ ده وفات ایتمشدر . «مفتاح العلوم» عنوانیه یک معتبر برکتابی وارددر، که صرف ونحو ومعانی وآداب وعروض وقافیهدن بحث ایدر . بو کتابی مشاهیر ادباده بر جوق ذوات واز آن جمله سمدالدین تفتازانی شرح ایتمشدر .</p> <p>سکبه } (بن الحارث الاسلمی) صحابه دن اولوب، (بده بصرهده ساکن اولمشیدی .</p> <p>سکتوار } مجارستانده بیوک برقله اولوب، (مجارلر هندنده (ژیزت) اسمیله</p>	

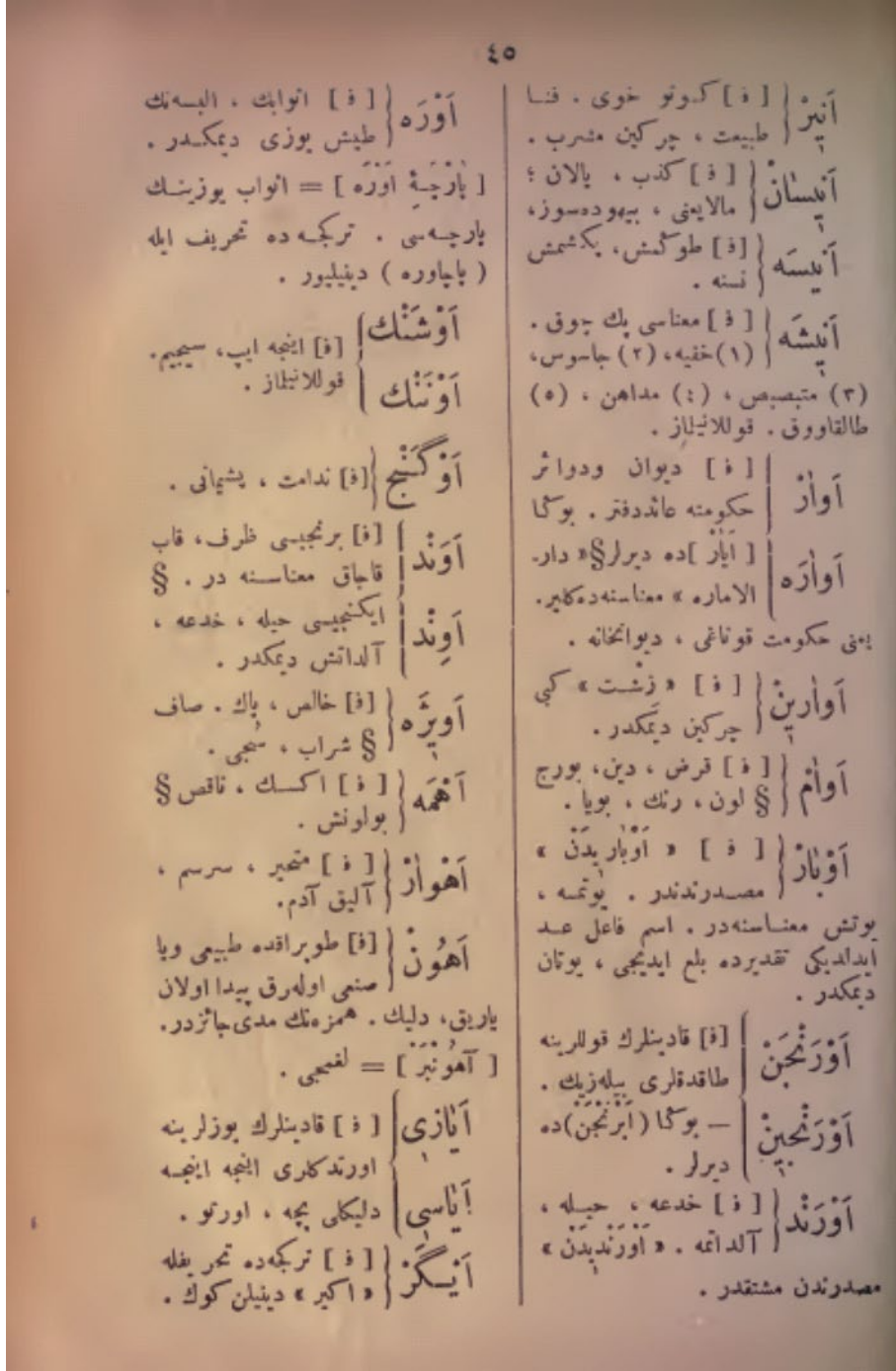

3.1.5. Catchword/ Catch Letters Bulunmayan Sözlükler

Necip Asım (Yazıksız) (1311). *Lügat-ı Musâhabet*, İstanbul.Mehmed Salâhi (1313). *Kâmûs-ı Osmanî*, İstanbul: Dersaadet.Hüseyin Kazım Kadri (1927). *Türk Lûgati*, C. 1-2, İstanbul: Maarif Matbaası.

5. Resim: Kamûs-ı Osmanî

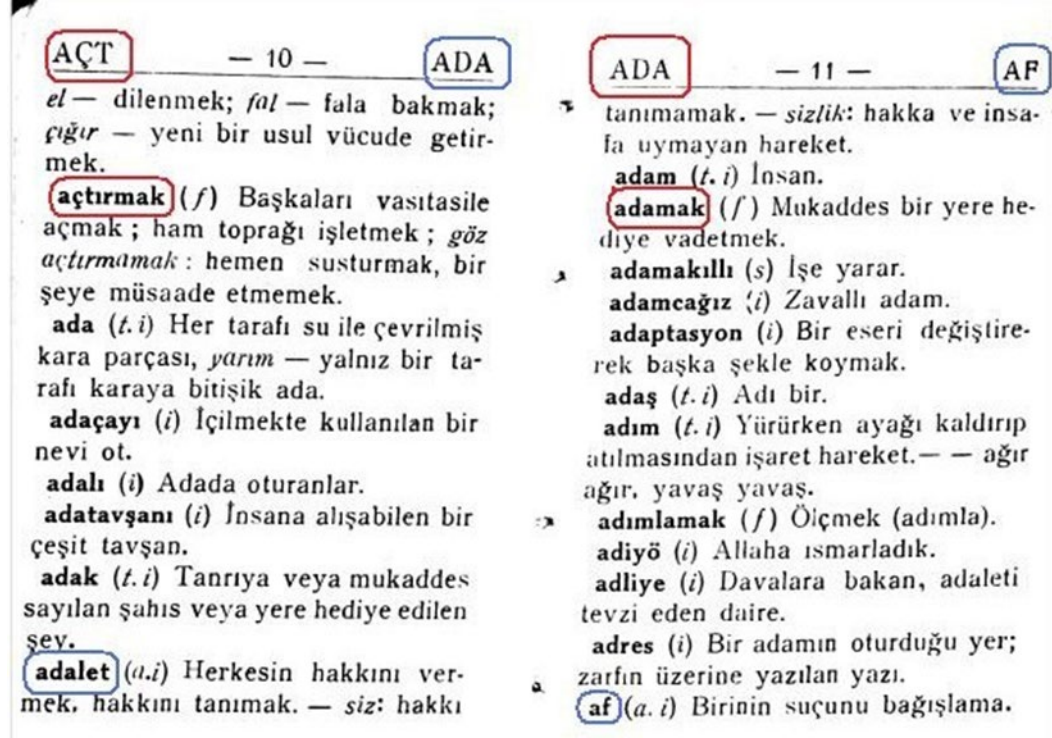
3.2. Latin Harfli Türkçe Sözlükler

3.2.1. Sütunsuz Sözlükler

3.2.1.1. A-B Yüzünde İlk ve Son Madde Başının Seslerini Gösteren Sözlük(ler)

M. Kemal (1934). *Türkçe Sözlük*, İstanbul: Reklam Matbaası.

6. Resim: Türkçe Sözlük

3.2.2. Sütunlu Sözlükler

3.2.2.1. A-B Yüzünün 1. Sütununda İlk Madde Başını, 2. Sütununda Son Madde Başını Gösteren Sözlükler

Haydar Tolun (1939). *Yabancı Kelimeler Lûgati*, Bursa: Bursa Yeni Basımevi.

Demiray, Kemal ve Ruşen Alaylıoğlu (1964) *Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

Devellioğlu, Ferit ve Neval Kılıçkını (1975). *En Yeni Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Rafet Zaimler Kitabevi.

Püsküllüoğlu, Ali (2003). *Öz Türkçe Sözlük*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Püsküllüoğlu, Ali (2007). *Türkçe Sözlük*, İstanbul: Can Yay.,

Türkçe Sözlük (1998). Ankara: Dil Derneği.

7. Resim: Yabancı Kelimeler Lügati

12	13
Ahtapot	Akse
Akropol	Alabanda
<p>(Roma imparatorlarından Augustos'un adından alınmıştır.)</p> <p>Ahtapot (Y)— Yumuşakcalardan se-kiz ayaklı bir hayvan</p> <p>Ajan (F) — Memur, vekil *Amil.</p> <p>Ajans (F) — Bir veya birkaç a- janla çevrilen idare. * Bu idarenin bürosu.</p> <p>Akademi (F) — Okul. * alimler, artialer cemiyeti. (Filozaif Eflâton A- tina civarında «aka- demos» isimli bir bahçede ders veri- yordu. Akademi ke- limesi oradan gel- mektedir.)</p> <p>Akademisiyen (F)— Akademi azası</p> <p>Akademizm (F) — Eski eserleri aynı aynına taklit ve kop- ya etme.</p>	<p>nin en yüksek kıs- mı. (Majüskülle ya- zılırsa: eski Atina kalesi.)</p> <p>Akse (F)— Hastalık nöbeti.</p> <p>Aksiyon (F)— Kendiliğinden aşikâr bir hakikat olarak kabul edilen hüküm ve prensipler. (nü- tearife) .</p> <p>Aksiyon [F]— Hare et, fiil. * tesir * Hisse senedi.</p> <p>Aktif [F]— Hareket eden, faal.</p> <p>Aktivizm [F]— Hakikatı, sırf bir zi- hin meselesi olmak- dan ziyade, bir ha- yat ve aksiyon (fiil) iş addeden doktrin.</p> <p>Aktör (F)— Tiyatroda rol alan erkek oyuncu.</p>
<p>Akaju (F)— Amerikada yetişen odunu çok sert ve kırmızımsı bir a- ğaç. Mobilyacılıkta çok makbûldür.</p> <p>Akort (F)— Uyma, uzlaşma.</p> <p>Akordeon (F)— Bir nevi müzik aleti.</p> <p>Akort et. (F)— Bir birine uydurmak (bilhassa bir çalgının perdeleri birbirine uydurmak.)</p> <p>Akordör (F)— piyano ve diğer çal- gıları akort eden.</p> <p>Akrobasi (F)— Cambazlık.</p> <p>Akrobat (F)— Cambaz.</p> <p>Akrobatik (F)— Akrobasiye ait.</p> <p>Akropol — Eski yunan siteleri-</p>	<p>Aktris (F)— Tiyatroda rol alan kadın oyuncu.</p> <p>Aktüalite (F)— Aktüel olan şeyin hali. (filea mevcut olmaklık.)</p> <p>Aktüel (F)— Fiil halinde olan. Ha- kiki ve gerçekleşmiş olan şey.</p> <p>Akustik [F]— Fiziğin ses bahsi.</p> <p>Akümülatör (F)— Enerjiyi toplıyan ve bunu bir zaman için akım (ceryan) şeklin- de geri veren elek- trik cihazı.</p> <p>Akvaryom (I.)— Su hayvanlarının ya- şayışlarını tetkik için yapılmış içi görünür su kabı.</p> <p>Alabanda (ita) — Geminin bir tarafın- daki topaların hep birden ateş etmesi,</p>

9. Resim: Türkçe Sözlük

parazit

ise
parazit *a. Fr.* *parazite* 1. bit, Asalak. 2. Radyo, televizyon, telez vb. aygıtların yayına karışan yabancı ses veya cızırtı. 3. mec. Herhangi bir işte, olayda sorun çıkarıcı kimse: "Zaion ilk fırsatı dikkatle parazitelere karşı ki bu solumasına gidecek kıymetleri koruyulandı". -A. H. Cebeli.
parazitlenme *a. Parazitlenmek işi.*
parazitlenme (rad) Radyo, telez vb. aygıtların yayınlarına yabancı ses karışmak.
parazitli *şf.* Parazitli olan.
parazitlik -ğ. *a.* Asalaklık.
parazitoloji *a. (t ince okunur) Fr.* *parazitologie* Asalak bilimi.
parazitoloji *a. (t ince okunur) Fr.* *parazitologie* Asalak bilimi.
parazitolojik *şf. (t ince okunur) Fr.* *parazitologique* Asalak bilimsel.
parazitlik *şf.* 1. Parazit olmayan. 2. *şf.* Pürüzsüz olmayan bir biçimde: "Dünya ve yapıt için gönlüme en güzel parazitlik keldi ni öye öksübilirdi". -H. Taner.
parça *a. Far.* *parça* 1. Bir bütünden ayrılan, ayrı ayrılmış veya atılan şey: "Yolun bu parçası bozuk. 2. Bir bütünden kopma, kırılma, yitilme vb. yoluyla ayrılma, bölünme, kırılma. "Mencularlar bir gece arasında küçük bir kurban parçasına sızmadı". -H. Taner. 3. Birkaç bir araya gelmiş bir bütünden oluşan şeylerin bir birini, modül. "On parçadan yapıyor bir oda talim. 4. Tane. "Çi parça dövülüp kumş. 5. Pasa: "Hayatın en acı ve tali saatleri bunların başında geçti, ezilme ve günel parçaları onun arasında yuvarlandı". -R. N. Güntekin. 6. Mitik eseri. 7. Neme: "Bu defaki gülmüşümde, eşyanın aramada işi gibi süzülüp bir parçaya da vardı". -A. Külli. 8. mec. Kitleme ve degeniş sayma bildiren bir söz: "Bir çölen parçasının, olmasın bile kopya / Dünya efleklerin bakıldırın boya". -K. Kamu. 9. argo Güzel, alimlik bir veya kadın. **parça almak** *şp.* İyiymişy gerektiren incelemelerde cantın belli bir yerinden doku parçası çıkarmak.
parça başına, **parça boğası**, **parça bittik**, **parça parça**, **parça parçık**, **bir parça**, **yecek parça**, **üke parçası**, **atay parçası**, **ay parçası**, **dalle parçası**, **doğru parçası**
parça başına *şf.* Her parça için.
parça boğası *a.* Bittiden artın çesti çest kumş parçaların işine kenallığı boğası.

parça bittik *şf.* Kumş kumş, azer azer, oradan buradan: "Tutunmuş sadece Tazı varğı kahkışleri idi, parça bittik edindiği bilgilerdi". -T. Bağıcı.
parça *a. 1.* Kumş toplandırmı artını parçaları satan kumş.
parçalamak
parçala *şf. a.* 1. Küçük parça, kırma: "Otları deşin bir öleü amı, sevgi parçalarını üzüyüyor belleğime". -N. Meriç. 2. *şf.* E- lektion, proton, nötron gibi atomu oluşturan parçaların her biri, parçık.
parçaklık *şf.* Parçaların olan, parçıklılı.
parçaklık -ğ. *a.* Parçacının işi.
parçaklık *şf.* Parçalamaya işi.
parçalamak *(-i)* 1. Parçalamaya aytımak, bölünüşünü bozmak. parça parça etmek: "Bir- raz öy buluncu girdim ki kuş, yılan parçatıp yiyor". -M. Ş. Esendal. 2. mec. Bir- lili bozmak amacıyla bölmek.
parçalanış *a.* Parçalamaya işi.
parçalanma *a.* Parçalanmak işi.
parçalanmak *(-iz)* 1. Parçalamaya işine konu olmak, parçalamaya aytımak, parçalanmak: "Mencinin parçalanmış bedeni gözlemlerine ösmeye geliyor". -A. Ümit. 2. mec. Bakışımı mutlu etmek için eksen gelen her şeyi yap- mak, didimcik: "Size de ziyarınca da bir- raz yararlı olabilem için didimiyorum, parçatıyorum". -T. Bağıcı. 3. mec. bir işi ya- pılabilmek için kendini kasıtlıya sokmak ka- dar uğraşp didimcik.
parçaltmak *(-i)* Parçalamaya işini yaptımak.
parçaltırmak *(-i)* Parçalamaya işini yaptır- mak.
parçaltayabilme *a.* Parçaltayabilmek işi.
parçaltayabilmek *(-i)* 1. Parçalamaya ihtimali veya inkılabı bulunmak. 2. Parçalanmaya gi- çli yemek.
parçalamaya *a.* Parçalamaya işi.
parçaları *şf.* 1. Birdeğin çok parçadan oluşmuş: *Parçalı ötekler moda.* 2. Mobilyada, parçaları ayrılarak yeniden başka biçimlen- de oluşturulabilen, modüller.
parçalı boğası
parçalı boğası *a.* Renk renk ve çeşit çeşit kumş parçaların birbine eklemlenmesiyle yapılan boğası.
parçık *şf.* Küçük parça, kırma: "Otları deşin bir öleü amı, sevgi parçalarını üzüyüyor belleğime". -N. Meriç. 2. *şf.* E- lektion, proton, nötron gibi atomu oluşturan parçaların her biri, parçık.
parçıklılık *şf.* Parçaların olan, parçıklılı.
parçıklılık -ğ. *a.* Parçacının işi.
parçıklılık *şf.* Parçalamaya işi.
parçalamak *(-i)* 1. Parçalamaya aytımak, bölünüşünü bozmak. parça parça etmek: "Bir- raz öy buluncu girdim ki kuş, yılan parçatıp yiyor". -M. Ş. Esendal. 2. mec. Bir- lili bozmak amacıyla bölmek.
parçalanış *a.* Parçalamaya işi.
parçalanma *a.* Parçalanmak işi.
parçalanmak *(-iz)* 1. Parçalamaya işine konu olmak, parçalamaya aytımak, parçalanmak: "Mencinin parçalanmış bedeni gözlemlerine ösmeye geliyor". -A. Ümit. 2. mec. Bakışımı mutlu etmek için eksen gelen her şeyi yap- mak, didimcik: "Size de ziyarınca da bir- raz yararlı olabilem için didimiyorum, parçatıyorum". -T. Bağıcı. 3. mec. bir işi ya- pılabilmek için kendini kasıtlıya sokmak ka- dar uğraşp didimcik.
parçaltmak *(-i)* Parçalamaya işini yaptımak.
parçaltırmak *(-i)* Parçalamaya işini yaptır- mak.
parçaltayabilme *a.* Parçaltayabilmek işi.
parçaltayabilmek *(-i)* 1. Parçalamaya ihtimali veya inkılabı bulunmak. 2. Parçalanmaya gi- çli yemek.
parçalamaya *a.* Parçalamaya işi.
parçaları *şf.* 1. Birdeğin çok parçadan oluşmuş: *Parçalı ötekler moda.* 2. Mobilyada, parçaları ayrılarak yeniden başka biçimlen- de oluşturulabilen, modüller.
parçalı boğası
parçalı boğası *a.* Renk renk ve çeşit çeşit kumş parçaların birbine eklemlenmesiyle yapılan boğası.

yanlış boğası **parçalı boğası** gibi birbiri- ni tutmaz parçalanmış oluyor.
parça parçık *şf.* Parçalanmış bir durumda, lime lime: "Hepsinin tavaları sevgisi, es- veyları parça parça oldu". -Ş. Seyfettin. 2. *azar azar*, bölün bölün: "Denize parça parça dökülmüş kayaların kenarından bir çöküş yol, geniş meyalımlıya varırdı". -S. F. Abasıyanık. **parça parça etmek** parçalamaya aytımak: "Ki yeleşti parça parça oldik". -L. Tekin.
parça parçık *şf.* Az, önemsiz.
parçan *a. Fr.* *parçan* "Özer diletim, atfidesiz" anlamlarda kullanılan bir söz: "Haydi in ayağıya da, parçan mı diyorsun, ne diyorsun, onu söyle". -N. F. Kısakırık.
parçesü *a. Fr.* *parçesü* Serin havalarında öbür güyellerin üzerine güylen, pilolden in- ce sütlük: "Yerinde kuyunun tül rengi bir parçesü, ayokların da alacak topaklı kab- verenci ayakkabıları çıktı". -C. Altan.
parçesü *şf.* Parçesüli olan: "Bir ara par- çesüli, sütlük pilolden bir adam kapıdan girecek oldu". -C. Kalebü.
parçesü *şf.* 1. Parçesüli olmayan. 2. *şf.* Parçesüli olmayan.
pare *a. (pa-re) Far.* *pare* est. 1. Parça, kısım. 2. Tane, adet: "Hizri vâhırlarda donmuş iki yü pare gemi / Yeni doğmuş öy gözüküleri yordun geliyor". -Y. K. Beyahı.
pare pare, **çığpare**, **palapüre**, **şekerpare**, **varakpare**, **yeşpare**
pare *pare* *şf.* Parça parça.
parşim *a. Fr.* *parşim* 1. Güzel koklu: "Par- şime bulmuş bir ter, beyalı suratlarından bahırlıyor". -A. İlhan. 2. Şişelenmiş gü- zel kokulu.
parşim *a.* Parşimci ürünlere üreten veya satan kimse.
parşimcilik -ğ. *a.* Parşimcinin işi.
parşimcisi *a. Fr.* *parşimcisi* 1. Çeşitli ko- zmetiklerin ve kokuların yapım ve satım. 2. Kozmetiklerin ve kokuların tilmisi. 3. Bunla- rın satıldığı dükkân.
parşim *a.* Parşimcinin işi: "Tök iki şifârı parşimciye başımlı". -E. M. Kamart.
parşim *a.* Parşimcinin işi: "Tök iki şifârı parşimciye başımlı". -E. M. Kamart.
parşim *a.* Parşimcinin işi: "Tök iki şifârı parşimciye başımlı". -E. M. Kamart.
parşim *a.* Parşimcinin işi: "Tök iki şifârı parşimciye başımlı". -E. M. Kamart.

parke

parke *a. Fr.* *parquet* 1. Konut, iş yeri vb. yerlerin tabanını kaplamak için çeşitli bo- yutlarda, ince, azunca taban parçalarıyla yapı- lıp yapıştırmaları belibli bir düzene göre yerleştirilmesiyle yapılan düzene. 2. Bu düzene.

parke *a.* Parke olan, parke olan: "Bu dakika sonra başka bir parkeyle geçiyor gibi gelirdi". -A. S. Hısar.
parke parke *a.* Parke olan, parke olan: "Bu dakika sonra başka bir parkeyle geçiyor gibi gelirdi". -A. S. Hısar.
parke parke *a.* Parke olan, parke olan: "Bu dakika sonra başka bir parkeyle geçiyor gibi gelirdi". -A. S. Hısar.
parke parke *a.* Parke olan, parke olan: "Bu dakika sonra başka bir parkeyle geçiyor gibi gelirdi". -A. S. Hısar.
parke parke *a.* Parke olan, parke olan: "Bu dakika sonra başka bir parkeyle geçiyor gibi gelirdi". -A. S. Hısar.
parke parke *a.* Parke olan, parke olan: "Bu dakika sonra başka bir parkeyle geçiyor gibi gelirdi". -A. S. Hısar.

3.2.2.4. A-B Yüzünün 1. Sütununda İlk Madde Başının Seslerini, 2. Sütununda Son Madde Başının Seslerini Gösteren Sözlük(ler)

Hamit Koşay (1952). *Orhan Aydın, Anadilden Derlemeler II*, Ankara: TTK Yay.

10. Resim: Anadilden Derlemeler II

Koş

şon boku yutturularla kop- ma olur".
KOŞUM KOŞUM, "Fura ile oynayan bir çocuk oyunu (Diyarbakır).
KOT, Çište işi (Kayseri).
KOTAN, Demir sapan (Erzurum yöresi).
KOTAY, Güneş görmeyen yer (Maras) - Kuzey (?)
KOTIK, Kedi büyüğünde bir hayvan. Bu, gece yatmakta olan hayvanların üzerine işere o hayvan muhakkak ötür (Ahlal "Bittis").
KOTO KAŞIK, Kuyruğu kesik kaşık (Diyarbakır).
KOTTUR, Koyunların kulak, burun ve bacaklarında görülen uyus (Ahlal "Bittis").
KOVEN, Müzevir (Kayseri).
KOVLAMAK, Tevzirat yapmakt (Trabzon).
KOYAK, 1 - Teşis "Engürü se- nin de değil benim de değil, yahudinin gavurun, koyayın- lar kurası imiş", konulan yor (Ankara); 2 - Kışe, taraf (Deliktaş "Sirus").
KOYNAK, Koyundan çıkarılan aşık keniği (Çorum).
KOYULMAÇ, Pekmez veya balı- karda karıştırarak yapılan şerbet (Seki yaylası "İsparta").
KOYUN BİLEKLİ, Sol ayak bi-

Kör

leşti eğri olan at (Çankırı).
KOYUN TARAÇLI, Koyun gübresi (Ahlal "Bittis").
KOZ, Ağıl "çocuk kundakın, ku- zu kosa da belli olur" (Ahlal "Bittis").
KOZU YAKMAK, Kuzu emzirilmek (Balıkesir).
KÖDE, Yonca (Ahlal "Bittis").
KÖKÇK, Çörtük ve ahlatı saran ökse otu (Lerdüğü "Hava").
KÖKEN, Ecdat (Kayseri).
KÖKENSİZ, Sebze, çiçek gibi otla- rın köklerine verilen ad (İsparta ve yöresi).
KÖKÜM, İhtiyar (Maras).
KÖKÜMEZ, Sütlü yoğurt (Ankara).
KÖLLE, Darı unundan yapılan kaçağın adı (G. A. Türkmenleri).
KÖM, Çok kalabalık (G. A.).
KÖME, Pekmezden yapılan su- çuk (Çorum).
KÖMELİK, Toptan "Kömelce o- rayı kiraya sirmek" (Ankara).
KÖNÇEK, Erkek donu (Gaziantep).
KÖPDÜŞEN, Bir arzut cinsi (Amasya).
KÖN, Kabir, mezar, sin (Gaziantep).
KÖRGE, Çölge (Gaziantep).
KÖRKLEME, Şaban delindiği za- man yapılan tedavi (Ankara).

Kör

KÖRLEMEK, Şaşırarak, meyus- etmek (Kastamonu).
KÖRÖÇLÜ, 1 - Kadın (Sivas); 2 - Erkekler tarafından oynanan bir halk rakası.
KÖRPE, 1 - Süt emgen yavru keçi (G. A.); 2 - Küçük, ufak, tazeci.
KÖRSÜ, Sandalye (Urfa).
KÖRSÜLEMEK, Yüz üstü bırak- mak (Seki yaylası "İsparta").
Kös, 1 - Sürü başında, kara koyunla birlikte giden keç (Kırşehir Türkmenleri); 2 - Çok eskiden kullanılan olan bir müzik aleti (Konya).
KÖSLEMEK, Yıkılıp kalmak (Kayseri).
KÖSNÜK, Aygırı istiyen kısrak.
KÖST, Köstebek (Kayseri).
KÖSTEBEK, İlk baharda mey- dana gelecek vucudun muh- tellif yerlerine dağılan bir şiş.
KÖSTEK KIRMA, Yeni yürümeye başlayan çocukların ayak- larına geçirilen simitleri ceme- lerkir kırımak.
KÖSTEKLİ, Tutuk adıyla yü- rüyün "kösteği gibi ne yü- rürsün?" (Çivril "Denizli")
KÖSTÜ, Köstebek (Ankara).
KÖSÜNE, Tirpan biçimini bile- mek için kullanılan ayt (Erzurum). = Köşüre.
Köşük, Bir yaşıdan sonraki

Kud

deve yavrusu (Denizli, Men- teşe); 2 - Boz devenin üç yaşından ufak olan yavrusu (G. A.).
KÖŞEKE, Deve yavrusu (Kes- kin Türkmenleri "Ankara").
KÖŞEKER, Yemeniye benziyen bir papuç (Maras).
KÖŞKER içmesi, Yorgan iğne- sine benziyen bir ayakkabı aygıtı (Maras).
KÖTEÇİ, Deri ile adale arasında pekmek dökmek suretiyle tedavi edilen bir at hastalığı (G. A.).
KÖTEN, Hayvanlarda görülen bir hastalık (Çankırı).
KÖVLER, Tandırın hava deliği (Erzurum).
KÖVLÜSÜ, Sözü geçen ağa (Safrazoblu köyleri "Zonguldak").
KÖZ SÖNDÜRME, 1 - Mezarda yapılan sibri bir merasım (Tahtan); 2 - Göz degen- leri duvar oldukları halde kurtarmak amacıyla yapılan amaliye.
KÜBARMAK, Kabarmak (Göcen- ova "Çorum").
KÜBASMAK, Sıra gezmelere zi- yafet masarlarını paylaş- mak (Ankara).
KUBAT, Kaba (Kastamonu).
KUCU, Kalca (Ayas "Ankara").
KUDALASMAK, Şihrîyet peyda- etmek.

3.2.2.6. Catchword/Catch Letters Bulunmayan Sözlük(ler)

Hüseyin Kazım Kadri (1943). *Türk Lûgati*, C. 3-4, İstanbul: Maarif Matbaası.

12. Resim: Türk Lûgati

<p>Altay - çaq - saçmak, serpmek. Çaçığı - ibadet ve hürmet makamında put- ların önüne şarap dökmek. Azert - çaqas, çaqmak. Yakut - saday - fakir olmak. Sata, satabin - kendine uturup vermek; kendine bir iş bulmamak. Sadamı - fakir, mühtaç; zaruret, ihtiyaç. Sadak - mahrumiyet, hırman. San - piyade, yaya. Çuvaş - sıydık - yabancı.</p> <p>ساقان — [sacmak - saçmak] - azert - müteaddi- saçmak, dağıtmak. Çıraqı kuyulup derye seyyan Kasa sallaş çakık bütün seyyan Bir belabaklara taallî için Mak saçmakta, halin eza Resiminde Mehmet Emin Bey</p> <p>Saçmak - saçmak, dağıtmak. Saçtırmak - saçtırmak. Saçık - saçık. Saçık - saçık, dağıtmak. Saçma - saçma. Saçma sapan - saçma sapan; bezeyan. Bakınız - ساقان ساقان hedren pedren Bir ezo elin, habes bava Lay mülkane değı midir? Bazemijor mülkane Çidi, Yapan değı midir? Sahbine, maline Saçma sapan değı midir? Zahir</p> <p>ساقان — [sacmak - saçmak] - kazan - müte- addi - saçmak, dağıtmak. Perişan etmek; yaymak, neşir ve işare etmek. Bakınız - ساقان ساقان sararlamak; لارقالق لارقالق Bakınız - ساقان ساقان Saçdırmak - saçtırmak Saçtırmek - saçtırmak Saçılmak - saçılmak, perakende olmak. Saçdırmak - saçılmış ve perakende etmek. Saçu - isim - saçma, dağıtma; israf ve ib- zar; ekin ekme, tohum saçma. Bakınız - ساقان ساقان Ulruk saçu; aruş saçu. Saçu üstü - tohum atma zamanı. Saçak - isim - saçak. Bakınız - ساقان ساقان Saçaklı - kuyası - saçaklı olan, saçaklı: sa- çaklı yavlık. Bakınız - ساقان ساقان</p>	<p>ساحل — [sahl - sahil] - arapça - isim - su ve de- niz kenarı, kıyı, yalı. Sahlî derya; sahlî nehir.. İstiyas sahlî seyyan mühtüdü bayıl Zameher sikkine kepi sahlî derya yıldı Kasa Saçın Paşa</p> <p>Sahileray; sahilhane - mürekkep isim - deniz kıyısında olan saray ve hane. Hahhese sahlara kin rağı koyıl serbaker Çilpeş güf İstiyas bîs guseş mazaş Neft</p> <p>Gök sahlaraşlarda güş Sa'ülhette Sen safa kü dıgıman ezah gıçte ezaş Nedim</p> <p>Cem'i: sevahlî.</p> <p>ساحت، ساحه — [saha, sahat - saha, sahat] - arapça isim - meydan, açukluk, düz ve geniş yer. Açı-paysalga - sülük bava ma'ide Tangulor siveşse sahat meydan ezaş Neft</p> <p>Gusise sahaşında her taraf rıya safa sahlî Nigış ezaş her bir gıçesinde bîs ferah zevet Nedim</p> <p>Sahlî İstiyas seyyan sibaşda kınazın Çıkışın zülül meşakhatlar, adilet senasa Övüşen ettim bava bir mülkî mazaş için Her keşef oldım yine ol mülkî dıgıman Abdülhak Cevdet Bey - Kakiyat</p> <p>Çıkıp her sep temazı eylet oldım ayı halide Ne simeşir ge mazaşlar, ne keşef sahlî İstiyas Abdülhak Hâmi Bey</p> <p>Sahlî tenebbüt - nebatat - bir cinsin ve ya bir zümrenin yettiği iklim.</p> <p>ساخته — [sahite - sahte] - İrisî ساختن sahten; tertip ve tanzim etmek; yapmak - müştak - düzme, yapma, taclik; gösterişten ibaret, suri, call. Sakte bir saka ke vaktile bilavası sedim Sahtek perçey oldide bava sıldı edim Abdülhak Hâmi Bey - Tashen</p> <p>Ben ise eylediğim sahtedir Bu veyd hende neveshibetidir Fazl - Defteri Ak</p> <p>Sahtekâr - sıfat - mukallit, harekâtı call ve gösterişten ibaret olan. Sahlevakar - mürekkep sıfat - etvar ve ha- rekâtı call olan. Sahteğî - isim - sahte hal ve sıfat, sahtelik.</p> <p>ساختی — [sahsy - sahas] - azeri - isim - sakan. Bakınız - garp - sakan ساختی</p>
---	--

Sonuç ve Öneriler

İncelediğimiz sözlükler doğrultusunda şu sonuçlar elde edilmiştir:

1- Arap ve Latin harfli Türkçe sözlüklerde sayfa düzeni (make-up) bakımından tam bir birliktelik yoktur. Örneğin *Kamûs-ı Türkî* gibi bazı Arap harfli sözlükler üç sütunlu iken *Seci ve Kafiye Lûgati* gibi bazı Arap harfli sözlükler iki sütunludur. Latin harfli eserler ise iki sütunlu ve sütunsuz olarak tasarlanmıştır.

2- İncelediğimiz Türkçe sözlüklerin bazılarında sayfadaki ilk ya da son madde başı üst bilgiye (header) alınıp *catchword* olarak kullanılırken, bazılarında ise sayfadaki ilk ya da son madde başının ilk seslerinin işaretlenmesiyle *catch letters* olarak kullanıldığı görülmektedir.

3- Aynı grup içerisinde listelediğimiz bazı sözlükler genel anlamda bir bütün oluşturmakla birlikte belirli yönlerden de farklılık arz etmektedir.

Söz gelimi, sayfanın üst bilgi (header) kısmına yazılarak sayfanın/sütunun hangi sözcüklerle/ seslerle başladığını ya da bittiğini belirten *catchword* ve *catch letters* kullanımı konusunda bir bütünlük olmadığı görülmektedir.

Üç sütunlu olan *Kamûs-ı Türkî* ve *Resimli Kamûs-ı Osmanî*'de A-B yüzünün 1. sütununda ilk madde başının sesleri, 3. sütununda son madde başının sesleri gösterilmektedir. Söz konusu sözlükler bu bakımdan *catch letters* için örnek oluşturmaktadır. Ancak madde başındaki kaç sesin *catch letters* olarak kullanılacağı konusunda birlik yoktur. *Kamûs-ı Türkî*'de madde başının ilk üç sesi, *Resimli Kamûs-ı Osmanî*'de ise ilk dört sesi *catch letters* olarak kullanılmıştır.

Bunun dışında "A Yüzünün 1. Sütununda İlk Madde başını, B Yüzünün 2. Sütununda Son Madde başını Gösteren Sözlükler" içerisinde Ayverdi'nin *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'ünde B yüzündeki son madde başının açıklaması o sayfa içerisinde bitmeyip bir sonraki A yüzünde devam ediyor ise *catchword* olarak söz konusu A yüzündeki ilk madde başı değil, bir önceki sayfa olan B yüzünün son madde başı kullanılmıştır.

Ayrıca, Püsküllüoğlu'nun Turhan Kitabevi'nden çıkan *Öz Türkçe Sözlük*'ü "A Yüzünün 1. Sütununda İlk Madde başını, B Yüzünün 2. Sütununda Son Madde başını Gösteren Sözlükler" için örnek verilebilmektedir. Fakat aynı sözlüğün Arkadaş Yayınevi'nden çıkan baskısı "A-B Yüzünün 1. Sütununda İlk Madde başını, 2. Sütununda Son Madde başını Gösteren Sözlükler" için örnek teşkil etmektedir.

Dolayısıyla Arap harfli ve Latin harfli basılı Türkçe sözlüklerde *catchword* ve *catch letters* kullanımı konusunda bir bütünlük bulunmamaktadır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde bu konuyla ilgili herhangi bir kural olduğunu söylemek de oldukça güçtür.

Genel anlamda yürütülen temel mantık eser içerisinde bir sayfada yer alan madde başlarını kullanıcının kolaylıkla bulabilmesi için söz konusu sayfa içerisindeki madde başlarının ses düzenini belirtmektir.

Sözlük bilimi ile uğraşan araştırmacılar *catchword* ve *catch letters* terimlerine şu karşılıkları önermektedir:

Zülfikar (27.11.2014) "izleti"

Boz (27.11. 2014) "sözcük buldurucu"

Çağbayır (13.06.2019), "kılavuz (sol kılavuz, sağ kılavuz)"

Görüldüğü gibi *catchword* ve *catch letters* terimleri için birden fazla öneri bulunmaktadır. Biz de yapmış olduğumuz incelemeler neticesinde ilk devirlerde el yazması eserlerde görülen "müşir" teriminin "yazı ile bildiren, haber veren" (TDK, 2005: 1441) anlamından hareketle "bir şeyi belirtmeye yarayan şey, belirti, im, işaret" (TDK, 2005: 784) anlamındaki "gösterge" sözcüğünü *catchword* ve *catch letters* terimlerine karşılık olarak öneriyoruz

Gösterge: *is., szlk.* Sözlüklerde sayfaların/sütunların sol ve/veya sağ üst köşelerine üst bilgi olarak yazılan ve o sayfadaki ilk veya son sözcüğü gösteren sözcük/sesler.

Kaynaklar

- Abdulkadiroğlu, A. (1997). "Edebiyatta Metodoloji Açısından Elyazmaları ve Nâdir Eserler Üzerine Notlar I". *Kültürümüzden Esintiler*, Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltevi, s.527-556.
- Aksan, D. (1998). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. C. 3, Ankara: TDK Yay.
- Boz, E. (27.11.2014 tarihinde sözlü olarak öneri alınmıştır.)
- Burkhanov, I. (1998.). *Lexicography A Dictionary of Basic Terminology*. Rzeszów: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.
- Çağbayır, Y. (13.06.2019 tarihinde e-mail ile öneri alınmıştır.)
- Güven, H. F. (2014). *Mehmet Emin Sabrî Divan-ı Sabrî ve Tuhfe-i Sabrî*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hartmann, R. R. K., Gregory J. (1998). *Dictionary of Lexicography*. London, GBR: Routledge.
- Şenalp, L. vd. (1959). *Dört Dilde Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü (Vocabularium Bibliothecarti)*. Ankara: TDK Yay.
- Türkçe Sözlük* (2005). Ankara: TDK Yay.
- Zülfikar, H. (27.11.2014 tarihinde sözlü olarak öneri alınmıştır.)
- <http://cool.conservation-us.org/don/dt/dt0611.html>, (Erişim: 03.05.2019).
- <https://www.seslisozluk.net/catchword-nedir-ne-demek/> (Erişim 09.04.2019).
- <http://www.thefreedictionary.com/catchword>, (Erişim 09.04.2019).
- https://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_c.aspx (Erişim 10.04.2019).
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Catchword> (Erişim 03.05.2019).

